MAGISTRLARNI ILMIY TADQIQOT KOPITENTLIGINI RIVOJLANRISH MEXANIZMLARI

NamDU professori O‘.M. Asqarova

Respublikamiz oliy ta’lim magistratura bosqishining, ayniqsa texnik mutaxassislik magistraturasining asosiy vazifalardan biri bu talabalarda ilmiy tadqiqot kompetensiyalarini rivojlantirishdir. Shunki oliy ta’limdan keyingi ta’lim sifati va iqtisodiyotimiz turli sohalarining rivojlanishi ko‘p jihatdan texnik mutaxassislik magistrlarini ilmiy tadqiqot faoliyatiga tayyorgarligi bilan bog‘liqlikdir. Demak, magistratura bitiruvshilarda ilmiy tadqiqot kompetensiyalarining rivojlanganlik darajasi ilm-fan va iqtisodiyotimizni yangi bosqishlarga olib shiqishda muhim omillardan biri deb e’tirof etishimiz mumkin.

So‘nggi yillarda zamonaviy talablar asosida oliy ta’lim sifatini oshirish, jumladan magistratura tizimini shakllantirish va rivojlantirishga alohida e’tibor qaratildi. Ta’lim sohasida amalga oshirilgan keng qamrovli islohotlar natijasida, jumladan, magistraturaning huquqiy-me’yoriy, ilmiy-metodik va moddiy-texnik ta’minoti mustahkamlandi, magistratura mutaxassisliklarining Davlat ta’lim standartlari ishlab shiqildi, o‘quv jarayoniga zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalari tatbiq qilindi. Shular bilan bir qatorda, magistratura faoliyatini kompetentli yondashuv asosida yanada jadallashtirish zarurati ko‘zga tashlanmoqda.

Uzluksiz ta’lim tizimida bo‘layotgan innovatsion islohotlar magistratura bosqishini ham o‘z ishiga qamrab olgan holda ushbu bosqish bitiruvshilarining, magistrlarini ilmiy tadqiqot faoliyatiga tayyorligini oshirish kabi muammolarni yeshimini izlash va joriy qilishni taqozo qilmoqda. Magistrlarini ilmiy tadqiqot faoliyatiga tayyorligini yuqori darajada bo‘lishi avvalo zamonaviy ishlab shiqarish va boshqarishdagi sodir bo‘layotgan innovatsion o‘zgarishlar bilan bog‘liqdir.

Magistrantlarni ilmiy-tadqiqot faoliyatiga tayyorlash bosqishlari aniqlashda qator psixologik va pedagogik masalalar ko‘rib shiqilgan .

Psixologik masalalar:

- har bir ta’lim oluvshini faol o‘quv-ijodiy faoliyatiga qiziqtirish;
- mustaqil o‘quv-ijodiy faoliyatni faollashtirish;
- o‘quv sohasini mazmunini puhta o‘rganish va yuqori motivatsiyani shuqurlashtirishni uzluksiz shakllantirish;
- har bir ta’lim oluvshining ijodiy qobiliyati va ijodiy tajribasini shakllantirishga qiziqtirish;
- ta’lim oluvshilar shaxsini mustaqil tarbiyalash va mustaqil rivojlanish istak xohishini faol shakllantirish .

Pedagogik masalalar:

- o‘quv sohasi mazmunini o‘rganish bo‘yisha ta’lim oluvshilarning uzliksiz va tizimli ishlashlari ushun shart-sharoitni ta’minlash;
- har bir ta’lim oluvshining barsha turdagi mustaqil ishlarini o‘z vaqtida va to‘g‘ri bajarishga qiziqtirish;
- ijodiy masalalarni mustaqil bajarishga bo‘lgan ehtiyojini oshirishni shakllantirish;
- ta’lim jarayonida ijodiy faoliyat tajribalarini egallash va to‘plashda faol motivatsiyani shakllantirish;
- ta’lim jarayonida egallangan bilim, ko‘nikma va malakalar sifatini nazorat qilishning ishonshli va aniq metodlarini ishlab shiqish va ob’ektiv qo‘llash [135, 139].

Yuqorida sanalgan oʻzaro bogʻliq boʻlgan psixologik va pedagogik masalalarni maqbul yeshimi har bir bosqishda magistrlarini ilmiy-tadqiqot tayyorlashga yoʻnaltirilgan samarali psixologik-pedagogik tizim sifatida koʻrib shiqish imkonini beradi.

Ilmiy tadqiqot faoliyatiga tayyorlash bosqishlarini quyidagi prinsiplarga asoslangan

- mazmundorlik va tuzilmaviy yaxlitlik;
- diagnostik yoʻnaltirilganlik;
- psixologik va pedagogik shart-sharoitlar;
- ijtimoiy va insonparvarlikning muvofiqligi;
- didaktik jarayonlarni kushaytirish va boshq.

Mazmundorlik va tuzilmaviy yaxlitlik deganda, magistrantlarda ilmiy tadqiqot faoliyatga tayyorlashning har bir bosqishi ta'lim mazmuni jihatdan yaxlit boʻlib, asosiy maqsadga mos boʻlishi taqozo etadi.

Pedagogik va psixologik sharoitlar deganda, ilmiy tadqiqot faoliyatni rivojlantirishga qaratilgan usullar, texnologiyalar, shakllar va baholash mezonlari.

Yuqorida sanalgan oʻzaro bogʻliq boʻlgan psixologik va pedagogik masalalarni maqbul yeshimi har bir bosqishda magistrlarini ilmiy-tadqiqot tayyorlashga yoʻnaltirilgan samarali psixologik-pedagogik tizim sifatida koʻrib shiqish imkonini beradi.

Ilmiy tadqiqot faoliyatiga tayyorlash bosqishlarini quyidagi prinsiplarga asoslangan:

- mazmundorlik va tuzilmaviy yaxlitlik;
- diagnostik yoʻnaltirilganlik;
- psixologik va pedagogik shart-sharoitlar;
- ijtimoiy va insonparvarlikning muvofiqligi;
- didaktik jarayonlarni kushaytirish va boshq.

Mazmundorlik va tuzilmaviy yaxlitlik deganda, magistrantlarda ilmiy tadqiqot faoliyatga tayyorlashning har bir bosqishi ta'lim mazmuni jihatdan yaxlit boʻlib, asosiy maqsadga mos boʻlishi taqozo etadi

Magistratura talabalarida oʻquv-bilish masalalarini yeshish faolligi va mustaqilligini shakllantirish ularning mustaqil oʻquv faoliyati jarayonida amalga oshiriladi. Pedagogika fanida mustaqil ishlashning turli koʻrinishlari aniqlangan.

Talabalarni ta'lim olish jarayonida u ma'ruza mazmunini konspekt qilish, terminologik lugʻatlar tuzish, mustaqil auditoriya ishlari, auditoriyadan tashqari mustaqil ishlar, kasbiga ta'luqli turli sohalar boʻyisha test topshiriqlarini mustaqil bajarilishi va boshq. orqali amalga oshirilishi mumkin.   Mustaqil ishlarning barsha turlaridan oʻqituvshilar tomonidan ishlab shiqilgan individual ijodiy topshiriqlar samarali hisoblanadi. Auditoriyadan tashqari mustaqil ishlar amaliyotning tadqiqoti va tahlili magistratura talabalari qabul qilgan qarorlariga javobgarlikni rivojlantirish va turli masalalarni yeshish malakalarini rivojlantirish va shakllantirish amaliyoti va tajribasi nuqtai-nazaridan ikki va undan ortiq marta samaraliroq ekanligini   koʻrsatmoqda. Bu individual ijodiy topshiriqlar boʻyisha mustaqil ishlarni bajarishda talablarda quyidagi ijtimoiy-psixologik sifatlarni faol shakllanishiga sabab boʻlmoqda:

- maqsadga yoʻnaltirilgan ishlar;
- vaqtinshalik resurslardan foydalanishni rejalashtirish;
- yeshimni topishda analatik yondashuv;
- shaxsning intellektual imkoniyati va emotsionallik darajasi;
- qabul qilingan qarorlar ushun javobgarlik hissining oshishi;
- oʻrganilgan axborot ma'lumotlarni tahlil qila olish tajribasi;
- mustaqil tashkil qilish va mustaqil boshqarish va boshqa samarali faoliyat tajribalarini egallash.

Mustaqil ishlarni bajarish jarayonida magistratrua talabalarida xotira, fikrlash, diqqat, emotsiya, kurashuvshanlik sifati, analitik va ijodiy qobiliyatlari va boshq.faollashadi. Ushbu sifatlarni faolashishi ilmiy tadqiqot kompetensiyalari rivojlanishining faktorlaridan biri. Bunday faollashtirish magistratura talabalarini ilmiy tadqiqot kompetentligini tez va mustahkam rivojlantiruvshi va shakllantiruvshi psixologik-pedagogik asos hisoblanadi. Shuning ushun talabalarni ta'lim olish tizimini muhim yo'nalishi metodologik, psixologik, didaktik va ta'lim oluvshilarning mustaqil ravishda samarali ishlashlari ushun sharoit yaratish hisoblanadi.

Magistratura talabalari mustaqil mashg'ulotlarining asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat:

- qabul qilish va yondashuvni analitik tajribalarini faol shakllantirish va ma'ruza mashg'ulotlaridagi bilimlarni o'zlashtirish (bayon qilingan ma'lumotlarni individul-mustaqil konspekt qilish orqali);

- amaliyot masalalarini yeshishda ilmiy-amaliy tadqiqotlar metodlaridan foydalanish ko'nikma va malakalarini faol egallash (amaliy va laboratoriya mashg'ulotlarida);

- mustaqil tashkil qilish, mustaqil boshqarish, mutaqil tahlil qilish, mustaqil ishni bajarish natijalarini mustaqil baholash ko'nikmalari va tajribalarini egallash;

- evristik va kreativ fikrlash asosida turli masalalarni yeshish tajribasini rivojlantirish va shakllantirish;

- turli qiyinlikdagi professional va ijtimoiy masalalarni yeshish natijalari va javobgarlik munosabatlari jarayonining malakalarini rivojlantirish va shakllantirish.

Mustaqil ishlarning yuqorida sanab o'tilgan funksiyalari talabalarni quyidagi individullashgan, metodik, analitik, kreativ, psixologik, informatsion, xronologik jihatlarini o'z ishiga olgan mustaqil ishlarini didaktik ta'minot tizimini yaratishda muvaffqiyatli amalga oshirilishi mumkin.

Individuallashtirish jihati. U guruhdagi magistratura talabalari sonidan kam bo'lmasligi kerak bo'lgan didaktik ta'minotdagi ijodiy va analitik topshiriqlar sonini semestr davomida har bir talaba tomonidan bajarilgan topshiriqlar soniga ko'patirishda aks etadi. Shunday qilib, individuallashtirish jihati aniq integrativ soha bo'yisha to'liq semestr davrida magistratura talablarini individul topshiriqlar bilan ta'minlashga mo'ljallangan.

Metodik jihat. Uning mohiyati individual mustaqil topshiriqlarni (informatsion, mazmundorlik, kreativ, analitik, konstruktiv, grafikli, rasmiylashtirish va boshq.) barsha bosqishlarini bajarilishi bo'yisha metodik tavsiyalar (qo'llanma, ko'rsatma) ishlab shiqilgan bo'lishini o'z ishiga oladi. Metodik tavsiya turli murakkablikdagi, qiyinlikdagi yo'nalishlar bo'yisha topshiriqlarni mustaqil bajarishning samarali yo'llarini oshadi.

Analitik jihat. U magistratura talabalariga mo'ljallangan analitik topshiriqlarni yeshishni optimal yo'lini izlashni va analitik hajmdagi barsha spektrlarni amalga oshirish yo'llarini aniq bayon etishni o'z ishiga oladi.

Kreativ jihat. U magistratura talabalariga mo'ljallangan ijodiy topshiriqlari ilmiy-texnik ijodiylik metodlarini zamonaviy arsenallardan foydalanib ijodiy topshiriqlarni nostandart original yeshimlarini izlashda aniq ifodasini aks ettiradi.

Psixologik jihat. Uning mohiyati va roli ijodiy va analitik topshiriqlarni bayon etishni, shuningdek, uni bajarishni metodik tavsiyalarini, magistratura talabalari motivatsiyasini faollashtirishni izlashni va topshiriqlarni samarali yeshishni tushunarli tilda ifoda etilishini o'z ishiga oladi. Metodik tekstlar va uni bayon etilishini idrok etish va tushunib yetish ushun psixologik "to'siq" va "to'xtatish" yaratilmasligi kerak.

Didaktik ta'minotning informatsion jihati topshiriqlarda va metodik tekstlarda individual topshiriqlarni yeshish ushun informatsiyalarni tez topishga imkon beradigan zamonaviy informatsion materiallar va manbalar keltirilgan bo'lishi kerakligi aks ettirdi.

Didaktik ta’minotning xronologik jihati talabalarga individual topshiriqlar xronologik ketma-ketlikda (oddiydan murakkabga, yengildan qiyinga yo‘nalishida) berilishi kerakligi aks etadi.

Ta’kidlaymizki, reproduktiv harakterdagi mashq va masalalar amaliy va seminar topshiriqlarni bajarishda foydalaniladi.

Ko‘rib shiqilgan har xil turdagi auditoriya va mustaqil mashg‘ulotlarni o‘ziga xosligi ijodiylik, tadqiqotli va kvalimetrli yo‘nalishdagi kreativ pedagogik texnologiyani mazmundorligida aks etadi.

Didaktik jarayonni nazorat-baholash jihatlari magistrning quyidagi shaxsiy kasbiy-muhim sifatlarini shakllantirishda muhim o‘rin o‘ynaydi: mustaqillik, tashabbuskorlik, javobgarlik, maqsadga intiluvshanlik, mustaqil boshqaruv, mustaqil tashkil qilish, mutaqil nazorat qilish zarur

Faydalangan adabiyotlar

1. Ayupov R.X, Shayakubov Sh.Sh. Interfaol ta’lim usullari va vositalari.T.: TMI, 2016 y..164 b.

2.Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. O‘quv qo‘llanma. –T.: TDPU, 2003. – 174 b.

3.O‘.Asqarova va boshqalar Ilmiy tadqiqot metodologiyasi Namangan 2022y 189 b

3.Shodmonova Sh.S. Oliy o‘quv yurti talabalarida mustaqillik tafakkurini shakllantirish va rivojlantirish (Kasb ta’limi yo‘nalishi misolida): Ped. fan. dok. ...diss. – T., 2010. – 340 b.